

УДК 130.2: 7.038.6

Толстов І. В.

Українська державна академія залізничного транспорту (м. Харків)

ПОЛІТИКА В СИТУАЦІЇ ПОСТМОДЕРНУ

В статті розглядаються умови існування політики в ситуації постмодерну. Суспільство, культура та спосіб життя сьогодні суттєво відрізняються від тих, що були сто, п'ятдесят й навіть тридцять років тому. Сучасна політика та глобальний ліберально-демократичний капіталістичний устрій є синонімами. Перманентна всесвітня криза глобального капіталізму несе в собі небезпеку для всього суспільства. Ані «народні маси», ані «індивідуалізовані суб'єкти» окремих маргінальних меншин не представляють силу, здатну похитнути підвалини постмодерної політики. Альтернатива такій політиці може не з'явитися і в недалекому майбутньому.

Ключові слова: глобалізація, демократія, капіталізм, лібералізм, політика, постмодерн.

В статье рассматриваются условия существования политики в ситуации постмодерна. Общество, культура и образ жизни сегодня существенно отличаются от тех, что были сто, пятьдесят и даже тридцать лет тому назад. Современная политика и глобальный либерально-демократический капиталистический строй являются синонимами. Перманентный мировой кризис глобального капитализма несет в себе угрозу для всего общества. Ни «народные массы», ни «индивидуализированные субъекты» отдельных маргинальных меньшинств не представляют силу, способную поколебать устои постмодернистской политики. Альтернативы такой политике может не появиться и в обозримом будущем.

Ключевые слова: глобализация, демократия, капитализм, либерализм, политика, постмодерн.

The article is devoted deals with the conditions of existence of policy in the postmodern situation. Society, culture and lifestyle of today are quite different from those that were one hundred, fifty or even thirty years ago. Modern policy and the system of global liberal-democratic capitalism are synonymous. Permanent crisis of global capitalism is a threat to society. Neither the «masses of people», or «personalized entities» do not represent the power to shake the foundations of the postmodern policy, and alternative to this policy may not appear in the foreseeable future.

Keywords: globalization, democracy, capitalism, liberalism, policy, postmodernism.

Дискусія навколо постмодернізму стала найпомітнішою ознакою нашого часу. Деякі сучасні дослідники продовжують і до сьогодні вважати постмодернізм якоюсь примарою та намагаються просто перечекати навалу цієї дивної течії у інтелектуальній моді, інші наполягають на його серйозності та тривалості. Постмодернізм може бути розглянутий як незакінчений проект, як процес пошуку нових підходів до аналізу нової ситуації у світі. «Суспільство, культура та спосіб життя сьогодні суттєво відрізняється від тих, що були сто, п'ятдесят й навіть тридцять років тому. Тому виникла необхідність розробки нових підходів та нового словника для розуміння теперішнього часу» [4, с. 355].

У соціально філософському, політичному та філософсько-історичному аспекті до проблематики визначення сутнісних рис постмодерну дотичні праці А. Бадью, З. Баумана, Д. Бела, І. Берліна, П. Бурдьє У. Бека, Р. Барта, С. Гантінгтона, О. Гьофе, Ф. Джеймсона, С. Жижека, Ж. - Ф. Ліотара, Й. Масуда, Х. Ортеги-і-Гасета, Р. Рорті, Е. Тофлера, М. Фуко, Ф. Фукуями та ін.

Необхідне теоретико-методологічне підґрунтя для розробки цієї проблематики дають праці українських та російських науковців В. Андрущенко, І. Бойченка, В. Гусаченка, Л. Губерського, К. Жоля, В. Іноземцева, А. Карася, В. Кізіми, Л.Кравченка, М. Михальченка, А. Мусієздова, Ю. Павленка, Б. Парохонського, Л. Ситниченко, В. Табачковського, В. Ярошовця та ін.

Метою статті є дослідження умов існування та здійснення політики в ситуації постмодерну.

Розмова про постмодерну політику або пост-політику розпочалася з оголошення Ф. Фукуямою «кінця історії». Він оголосив ліберально-демократичний капіталізм найкращим типом з можливих суспільств. «Ми по-справжньому вважаємо, що ліберально-демократичний

капіталістичний глобальний устрій є нарешті знайденим природним соціальним режимом» [3, с. 25]. В сучасному суспільстві абсолютизується безмірне споживання благ, культивується життя в кредит в якості норми поведінки, що веде до комерціалізації та капіталізації всіх форм суспільного життя. Необмежена безвідповідальна свобода капіталу або близьке до абсурду свавілля капіталу виступає в якості основного джерела інтегральної небезпеки в сучасному «суспільстві ризику».

Постмодерне суспільство, захисту й розвитку якого слугували демократичні цінності (свобода слова, думки, вчинку, політична незалежність суб'єкта та ін.), поглинуло й знецінило ці цінності, нейтралізувало їхній революційний заряд. Колись, ще на зорі модерної ери, уявлення західної людини про сутність та призначення демократії цілком обумовлювалися концептуалізацією її бачення екзистенціальної свободи. Сьогодні вже свобода потребує санкції демократії.

Загальнопоширеним є переконання у тому, що свобода як політична реальність природним чином витікає із демократії й що демократія взагалі не має нічого спільного з тоталітаризмом. Проте дослідження сучасного суспільства, його ідеології, політичних інститутів та практик показує, наскільки помилкове це припущення. Таке дослідження виявляє наявність у структурній організації суспільства елементів, які наближають демократію до тоталітаризму.

Антагоністичні інтереси та протидіючі рухи у середині постмодерного суспільства урівноважуються та нівелюються завдяки зусиллям його владних інстанцій та центрів маніпуляції (ЗМІ). Проблема радикального вибору знімається з порядку денного. Завдяки здатності інтегрувати будь-яку опозицію та поглинати будь-які альтернативи, сучасна демократія успішно веде боротьбу з внутрішніми та зовнішніми ворогами. Політика епохи постмодерну не прагне до вирішення справжніх соціальних протиріч, але вона по-своєму їх маскує, заміщаючи хибними символами.

Способом існування сучасної демократії є самокритика. «Остаточна перемога пануючої ідеології настає тоді, коли вона може дозволити собі безжалісну самокритику (або її видимість)» [1]. Ліберальну демократію критикують із середини більше ніж інші форми соціальної організації, завдяки цьому вона є найжиттєздатнішою формою соціальної організації. Вона сприймає критику та має потребу в ній як у засобі етико-психологічної стимуляції та свого роду ідеологічної розваги. Система не відповідає на дратівливу дію протидією, вона їй «піддається», немовби нейтралізуючи удар, а така специфічна реакція, яка ніколи не набуває чітких рис, виявляється найкращою формою захисту. Оскільки діяльність найбільш радикально налаштованих та непримиренних критиків у ліберально-демократичному суспільстві не призводить не до яких революційних наслідків та не становить для цього суспільства ніякої загрози (а скоріше навпаки), критиків у такому суспільстві не переслідують (як трапляється у недемократичних авторитарних суспільствах), а всіляко оберігають та заохочують. Влада зацікавлена у тому, щоб критика лунала як найчастіше, щоб вона з кожним разом становилася все більш тривіальною, буденною й впізнаванню – щоб, нарешті, люди, звикаючи до неї, припиняли її помічати.

Насильницьке нав'язування капіталістичних цінностей веде до «гіпердемократії» нового гатунку. Беззаперечне некритичне сприйняття цієї демократії на рівні масової свідомості виражається в загальній байдужості, психологічній втомі та апатії, що вразила величезні маси людей. Зовні «динамічно розвиваючись», забезпечуючи зростання добробуту мас і вдосконалення умов їхнього повсякденного буття, здійснюючи експансію цінностей та ідеологічних установок, «турботливо-деспотичне» суспільство ліберально-демократичного капіталізму в дійсності залишається незмінним, статичним, стагнующим, зміни ніколи не зачіпають структурних основ системи, її економічного та ідеологічного базису. Навпаки, всі інноваційні проекти націлені на збереження цієї системи в тому вигляді, в якому вона перебуває, в статичній рівновазі та стійкості.

Зміни, якщо вони взагалі відбуваються, не несуть у собі нічого нового, несподіваного. На цій стадії соціальної інволюції інцест – політичний, ідеологічний, культурний – стає правилом життя. В результаті суспільство замість руху вперед та розвитку приречене на вічне повернення того ж самого, на нескінченне і безглузде відтворення раніше вироблених продуктів, на заміщення якісних характеристик кількісними. Ця циклічна повторюваність і

монотонність існування веде до спрощення соціальних форм, до вичерпання творчих ресурсів та культурної деградації. Однак інцестуальне виродження парадоксальним чином зміцнює позиції ліберальної демократії. Те, що вона стає більш примітивною робить її більш стійкою. «Ліберально-демократичний устрій у найновітнішій формі перманентної всесвітньої кризи глобального капіталізму, все більше поглиблюючи прірву між дискредитованим «золотим мільярдом» та іншим світом, який приречений скачуватися у відстійники історії, не висунув на порядок денний відновлену перспективу всесвітнього *посткапіталістичного, постеконічного* руху під прапором звільнення від сили-силенної «банократії» та панування *фіктивного* капіталу, які стали дуже небезпечними для всього суспільства» [4, с. 52].

Політика в ситуації постмодерну не претендує на «істинність», не прагне до того, щоб «відобразити реальність», представити речі такими, якими вони є «насправді». Вона носить відверто релятивістський та антиреалістичний характер, що робить її вдвічі невразливою для критики. Внаслідок цього всі вимоги «гарантувати» щось (соціальну справедливість, рівність, захист чийхось законних інтересів, прав та свобод), адресовані владі, звучать якщо не абсурдно, то щонайменше наївно. Влада симулює активну зацікавленість у вирішенні соціальних проблем, суперечок та негараздів, але ніяких дієвих заходів для усунення їхніх корінних причин не робить. Така влада не в змозі функціонувати розумно, тобто відповідно до реалістичного критерію справедливості. Розподіл благ не може бути справедливим в світі, де нікому немає що ділити. Політика не може бути моральною, якщо мораль як система цінностей не має екзистенціального змісту, влада не може «захищати інтереси» неіснуючої людини. Політичною істиною є відсутність істини – її відкрите, демонстративне та іронічне заперечення. Тоталітарна сутність сучасної демократичної політики виражається, крім всього іншого, і в деперсоніфікації державної влади. Глава демократичної держави (прем'єр-міністр, канцлер, президент) – фігура «абстрактна» і, як правило, нехаризматична. Це – функція, повноваження, відчужена прерогатива. «Стадом громадян повинен керувати «спеціальний клас, інтереси якого не обмежуються своїми вузькими класовими інтересами» Цей елітарний клас повинен працювати як механізм, який має знання та спроможний здолати первинний дефект демократії – не існуючий ідеал “всебічно грамотного громадянина”» [1].

Система сучасної демократії, система тотального підпорядкування соціальних агентів «букві і духу» закону. Формальна свобода соціальних агентів всередині її «тіла» обертається фактичною несвободою всіх і кожного. Воля окремого «індивідуалізованого» суб'єкта, включеного в цю систему, ні за яких умов не може бути протиставлена тотальній владі закону, владі, нічим не обмеженої, яка лякає безконтрольністю. Якщо цей суб'єкт – правитель, його воля поглинається і нейтралізується «духом» закону, зменшується і конвертується таким чином, що він (суб'єкт) стає анонімним виразником і одночасно провідником легітимізованої волі «знеособленого ніхто». Зовсім навпаки, в авторитарній системі, закон формально узурпований правителем-експлуататором, парадоксальним чином зберігає свою фактичну революційну силу. Він протистоїть владі. У тоталітарному демократичному суспільстві, де панує формальне право, люди фактично живуть у безправ'ї. Адже в кінцевому рахунку «законом» в такому суспільстві є саме беззаконня.

Сучасна людина ніколи не належить сама собі і не відчуває жодної потреби бути собою. Скрізь, де опиняється сучасна людина, – у себе вдома, на вулиці або на робочому місці в службовий час, – вона виявляє присутність своїх «одноплемінників», таких самих, як вона, анонімних суб'єктів. Позбавлений можливості, творчої самоти, екзистенціального спокою, індивід в розвиненому демократичному суспільстві втратив привілей бути індивідуальністю. «Об'єктивована, відірвана від своїх коренів людина втратила найсуттєвіше. Для неї ні в чому не проявляється присутність справжнього буття. У задоволені та незадоволені, у напрузі та втомлені вона виражає себе лише як визначену функцію; вона мислить своє буття тільки як “ми”» [5, с. 311]. Помилкові ідеї, «ідеали», цінності і уявлення про «нормальне» життя, помилкові потреби і способи їх задоволення нав'язуються індивіду суспільством, що веде до уніфікації суспільних відносин.

Отже, пост-політика – це політика репресивної терпимості, агресивного та безкомпромісного гуманізму, масово-примусової лібералізації й тотальної демократії. Свобода слова, думки та дії у сучасному суспільстві не просто гарантуються, а нав'язуються людині, – навіть якщо вона не шукає цієї свободи та не просить, щоб її нагороджували нею.

Сьогодні вже ані «народні маси», ані «індивідуалізовані суб'єкти» окремих маргінальних меншин не представляють силу, здатну похитнути підвалини цього суспільства. Альтернативи ліберальній демократії західний світ сьогодні не знає і все вказує на те, що вона, мабуть, не з'явиться і в недалекому майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жижек С. «Викиликс», или когда срывать маски – наш долг: [электронный ресурс] / Славой Жижек; [пер. с англ.]. – Режим доступа: <http://www.russ.ru/layout/set/print/Mirovaya-rovestka/Vikiliks-ili-kogda-sryvat-maski-nash-dolg>.
2. Жижек С. Дражливий суб'єкт: відсутній центр політичної онтології / Славой Жижек; [пер. з англ. Димерець Р. Й.]. – Київ: ППС-2002, 2008. – 510 с. – («Сучасна гуманітарна бібліотека»).
3. Жижек С. Некоторые политически некорректные размышления о насилии во Франции и не только / Славой Жижек; [пер. с англ.] // Логос. – 2006. – № 2 (53). – С. 3-25.
4. Какой модерн? Философские рефлексии над ситуацией пост/недо/after-post/пост-пост... модернизма: [колл. монография, посвящ. 70-летию юбилею д. филос. н., А. А. Мамалужа; в 2 т.] / [под ред. Л. В. Стародубцевой]. – Х.: НТМТ, 2010. – Т. 1. – 374 с.
5. Ясперс К. Смысл и назначение истории: [2-е изд.] / Карл Ясперс; [пер. с нем.]. – М.: Республика, 1994. – 527 с. – (Мыслители XX в.).
6. Žižek S. First as Tragedy, Then as Farce / Slavoj Žižek. – London: Verso, 2009. – 157 p.
7. Žižek S. Living in the End Times / Slavoj Žižek. – London: Verso, 2011. – 504 p.